

ORIENTĂRI INTERDISCIPLINARE ALE CONSILIERII FILOSOFICE – ROL ÎN DEFINIREA IDENTITĂȚII, DEZVOLTAREA PERSONALĂ ȘI SPIRITUALITATE

VASILE PETRU HAȚEGAN

Interdisciplinary orientations of the philosophical counseling – Role in defining identity, personal development and spirituality. The paper is based on the more recent philosophers' orientation to practice philosophy for people in the form of specialized practices, tending to become a new occupation, the philosophical counseling. We present some aspects of the role that these philosophical practices can play in defining a person's identity and we present the interdisciplinary connections with other areas of activity. The paper examines the relationships of philosophical counseling with three categories of activities, from the field dedicated to human health, bioethics and life sciences, the second fields are education, applied ethics and personal development, and we continue with human spirituality manifested through theology and religions. The resulting conclusion is for an active role of philosophical counseling and its interdisciplinary involvement in the personal development of those persons involved in these counseling processes.

Keywords: philosophical counselling; interdisciplinarity; identity; personal development; spirituality.

INTRODUCERE

Lucrarea face referire la un concept apărut mai recent în România, consilierea filosofică, care s-a manifestat destul de timid la început, fiind prezentat inițial ca o practică aplicată persoanelor și efectuată sporadic de profesori de filosofie, îndeosebi din mediul universitar. Mai târziu s-a trecut la organizarea unor cursuri și programe în domeniul filosofiei practice, care au deschis porțile spre practica filosofică și altor specialiști, proveniți din domenii umaniste, care au manifestat un interes în a învăța și a deprinde abilități și competențe specifice consilierii filosofice, prezentată fiind ca ocupație distinctă de cea clasică a filosofului.

Oameni cu diverse situații de viață pot apela și în România la acest nou tip de consiliere, problemele lor pot fi soluționate cu instrumente specifice filosofiei aplicate, de către specialiștii în consiliere filosofică. Unele dintre situațiile de viață sau dilemele personale pot avea și caracter identitar, cu referire la persoană și existența sa, motiv pentru care experiența unui consilier filosofic poate fi benefică, ajutând astfel la definirea identității sale ca persoană și identificarea unei viziuni proprii despre lume și viață.

O analiză amplă asupra persoanei poate fi efectuată acum cu ajutorul practicianului în filosofie, care va sprijini calificat persoana într-un proces de învățare, acela de a gândi filosofic, cu efecte implicit în definirea identității sale ca persoană. Pornind de la rolul asumat al noilor practici filosofice, analizăm în lucrare interacțiunile acestora cu alte domenii, inclusiv cu domeniul dedicat dezvoltării personale, care prezintă un interes tot mai larg în rândul celor care caută să descopere un alt mod de viață și care o pot face mai ușor acum, cu ajutorul unor practici filosofice manifestate sub forma consilierii filosofice.

O primă referire la rolul consilierii filosofice în stabilirea identității persoanei îi revine filosofului german Gerd Achenbach, considerat în Europa a fi „părintele” conceptului de consiliere filosofică, și care a publicat în anul 1982 un articol în care utilizează, sub forma unui joc de cuvinte, patru întrebări esențiale care pot sprijini un practician al filosofiei la realizarea unor clarificări esențiale asupra persoanei. Achenbach este recunoscut a fi primul filosof din Europa ce a deschis un cabinet de practică filosofică în anul 1981 la Bergisch Gladbach, localitate situată lângă Köln, în Germania, sub denumirea de „*Philosophische Praxis*”. Filosoful german este practicianul fără metodă, care în activitatea sa de consiliere filosofică adoptă dialogul filosofic purtat liber cu clientul, numit de acesta și oaspetele său.

Atunci când se referă la consilierea filosofică, Achenbach precizează că: „nu se ocupă cu sisteme filosofice, nu construiește nici o filosofie, nu administrează nici o opinie filosofică, dar pune în mișcare o gândire: filosofia”¹. Redăm cele patru întrebări de bază formulate de Achenbach astfel: „Ce știi? Ce faci? Ce sper? Cine sunt?”², care sunt o prelucrare originală făcută de practician, pornind de la alte întrebări fundamentale adresate cu mult mai devreme de Immanuel Kant, astfel: „Ce pot să știu? Ce trebuie să fac? Ce pot spera? Ce este omul?”³.

Reformulările făcute de Achenbach credem că pot deveni instrumente importante în activitatea de consiliere filosofică și pot fi utilizate de orice specialist în practica sa, fiind întrebări care îl pot sprijini la realizarea unei consilieri de succes, prin răspunsurile sau reflecțiile care le provoacă persoanei consiliate. Răspunsurile la aceste întrebări pot aduce și elemente de clarificare asupra identității unei persoane și asupra sensului vieții, generând o stare de reflecție asupra persoanei, referitor la identitatea sa și țelul său în viață.

Întrebările lui Achenbach, chiar dacă nu sunt identice cu cele pe care filosofia le consacră identității umane, unde răspunsul este căutat prin raportarea persoanei la trecerea timpului și la poziționarea sa față de alt seamăn, le putem accepta că pot să contribuie activ la generarea unor răspunsuri sau clarificări, care pot avea și un caracter identitar. Răspunsurile astfel obținute, cu ajutorul întrebărilor lui Achenbach, pot fi folosite de specialistul în consilierea filosofică de a ajuta persoana să înțeleagă rolul pe care îl are în cadrul societății și definind raportul cu sine însuși.

¹ G. Achenbach, *La consulenza filosofica*, Milano, Feltrinelli, 2009, p. 35.

² *Ibidem*, p. 45.

³ I. Kant, *Logica generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 78.

ROLUL IDENTITAR AL CONSILIERII FILOSOFICE

Conștientizarea unei identități proprii poate fi rezultatul interogării persoanei în cadrul unui proces de consiliere filosofică, și unde, cu ajutorul unor instrumente preluate din filosofie, sunt identificate elementele necesare defînirii identității persoanei. Procesul poate fi aplicat și grupurilor de persoane, întrucât și la acest nivel se pot folosi instrumentele practicii filosofice, și unde întâlnim facilitatorul de grup, în persoana unui filosof practicant, care folosește metode și instrumente derivate din filosofie. Unul dintre instrumentele utilizate des întâlnite în consilierea filosofică de grup este dialogul socratic, practică ce poate utiliza oricare din întrebările fundamentale emise de Achenbach, folosite de facilitator la obținerea unor clarificări din partea persoanelor participante.

O confirmare recentă asupra efectelor dialogului de tip socratic purtat în cadrul unui grup este dată de practicantul suedez Tulsa Jansson, care prezintă în lucrarea sa modul cum poate sprijini un practicant în filosofie pe participanții la aplicația de grup, pentru a înțelege cine sunt și implicit la defînirea identității lor, cu ajutorul instrumentelor oferite de filosofie⁴.

Din rezumatul făcut de profesorul Gheorghe Clitan asupra teoriilor filosofice⁵, aflăm că Locke este cel care face o identificare a omului cu identitatea sa, aceasta fiind dată de materia din care este alcătuit, și leagă conceptul de identitate personală de conștiința persoanei. Se pune astfel în discuție dacă este necesară sau nu o distincție asupra defînirii persoanei, tematică pe care Locke o prezintă a fi diferită, în funcție de starea persoanei, care este dată de conștiința sa. În aceeași prezentare identificăm alte referiri asupra identității persoanei, făcute de filosofii David Hume și Bernard Williams, care pun accent pe continuitatea materială, dată de existența unui corp fizic al persoanei; iar alte teorii sunt centrate pe existența unei conștiințe umane, care generează activitatea mentală continuă a persoanei; ne referim din nou la John Locke și la Derek Parfit⁶. Considerăm că o cunoaștere a acestor teorii filosofice ce defînesc rolul identității poate fi utilă oricărui practicant în filosofie, în special în cazul consilierii unei persoane care manifestă o criză referitoare la identitatea sa sau atunci când persoana nu găsește singură un răspuns la întrebarea: Cine sunt?

O legătură între vârsta biologică a persoanei și modul în care acesta percepe individualitatea sa, ca ființă și persoană, poate fi observată în meditațiile filosofului Alexandru Dragomir, acesta arătând că vârsta maturității, cuprinsă între 30 și 50 de ani, este cea care exprimă individualitatea persoanei. Despre celelalte etape ale vieții, respectiv tinerețea sau bătrânețea, filosoful român arată că preocuparea persoanei

⁴ J. Tulsa, „Identity – A Dialogue Problematizing Who We Are. Theory and Practical Tips on how to Philosophize in Groups”, in *The Socratic Handbook*, Weiss M.N. (Ed.), Berlin, Lit Verlag, 2015, pp. 293–302.

⁵ G. Clitan, *Didactica filosofiei*, Timișoara, Eurobit, 2003, pp. 39–40.

⁶ *Ibidem*.

asupra definirii identității sale rămâne secundară, iar preocupările acestor perioade de viață sunt de altă natură, adică unde: „Bătrânii se cufundă în trecut, întocmai ca tinerii în viitor”⁷.

Contrar acestei opinii că doar persoanele mature au preocupări asupra individualității lor, recent profesorul american James Duplass scrie în lucrarea sa privind scopul studiilor sociale⁸ despre nevoile elevilor din societatea contemporană care au căutări privind identitatea lor ca persoană.

O altă abordare pe tema definirii persoanei o are bioetica, care are preocupări în acest sens, fiind aplicată îndeosebi în domeniul medical, unde găsim și unele abordări referitoare la ființa umană. În acest nou domeniu, filosofia și etica aplicată studiază care sunt principiile morale și de etică ce pot fi aplicate de practicienii în bioetică, care lucrează alături pe personalul medical, pentru luarea unor decizii medicale și pentru rezolvarea unor dileme specifice.

Introducerea unor aplicații noi, ca rezultat al cercetărilor inovative în domeniul sănătății, și punerea lor în practică au generat și dileme bioetice cu influențe majore asupra identității persoanei, ca de exemplu: când o persoană este supusă unui proces de schimbare a genului sau în cazul unui transplant, unde elementele definiției ale identității individului se schimbă sau sunt influențate radical, ca urmare a procedurii medicale aplicate asupra persoanei. Pe lângă rezultatul fizic al intervenției asupra corpului persoanei, se produc modificări majore și asupra psihicului persoanei, implicit are loc și o redefinire a sa ca individ, prin manifestarea unor modificări de comportament ale persoanei. În cazul unui transplant de organe apar dileme asupra integrității și definirii noii identități a persoanelor implicate, ce se manifestă atât asupra donatorului care, dacă supraviețuiește, poate fi considerat o persoană care se redefiniște ca individ, dar și asupra primitorului, care va primi și unele elemente definiției ale persoanei donatoare, cu toate implicațiile care pot deriva din acest proces. Ne referim la unele elemente identitare ale donatorului, cum ar fi: vârsta, genul, rasa, originea și alte elemente specifice identității sale, și care sunt preluate implicit de primitor prin procesul de transplant.

Fecundarea artificială și maternitatea de substituit sunt alte proceduri medicale care pot influența sau crea dileme de etică și morală, cu efecte asupra persoanelor implicate. Este vorba despre persoanele implicate în procesul de fecundare sau de maternitate, la rolul lor în aducerea pe lume a copiilor sau la drepturile care sunt afectate în maternitatea de înlocuire, unde persoana purtătoare renunță la drepturile de părinte natural, în baza unor convenții considerate morale de părțile implicate. În aceste situații, justificările care apar sunt diferite, atât în favoarea, cât și contra persoanelor implicate în proces, și care au efecte asupra definirii identității lor, de la persoana folosită ca suport al maternității, la furnizorii de material genetic necesar procesului sau chiar a copiilor rezultați, ca urmare a procedurilor aplicate la care se supun inițial părțile participante la proces.

⁷ A. Dragomir, *Meditații despre epoca modernă*, București:, Humanitas, 2010, pp. 101–102.

⁸ J.A. Duplass, *The Idea of a Social Studies Education*, New York, Routledge, 2018, pp. 39–44.

Toate elementele de etică aplicată pot fi soluționate cu ajutorul practicilor de consiliere filosofică, fapt remarcat de practicianul italian Paolo Catorini, care introduce conceptul de *bioetică clinică*⁹, arătând că specialistul în etică aplicată poate fi și un consilier filosofic care activează în acest domeniu. Referitor la experimentele de manipulare genetică sau de clonare, și acestea pot crea conflicte, de ordin etic, moral, juridic și social, cu efecte serioase asupra definirii identității persoanei supuse unui astfel de experiment medical, considerat în acest moment a fi dăunător din multe puncte de vedere. Controversele în acest domeniu experimental sunt ample, situație în care considerăm că nu este oportun a se încuraja aceste proceduri, nici măcar sub forma unor experimente, cu toate argumentele de susținere care pot fi aduse, și credem că ele nu pot compensa efectul produs asupra persoanei, începând cu denaturarea definirii identității sale ca ființă umană.

Revenind la rolul bioeticianului și a consilierului de etică instituțional, observăm că aceste atribute pot fi exercitate și de un specialist în consilierea filosofică care poate rezolva dilemele etice legate de exercitarea actului medical, pe lângă subiectele bine definite ale activității sale de consiliere. Serviciile oferite de practicianul în filosofie nu vor concura cu cele ale bioeticianului sau a consilierului de etică, putând exista o colaborare și un sprijin reciproc a tuturor specialiștilor implicați în domeniul sănătății. Dezvoltarea unor legături interdisciplinare poate duce la îmbunătățirea portofoliului și experienței fiecărui practician, trecând peste faptul că fiecare are o specializare inițială în bioetică sau în consilierea filosofică, întrucât ambele specializări au la bază concepte și instrumente preluate din filosofie, etică și consiliere¹⁰.

Tematica privind rolul filosofului practician ca expert în etica aplicată a făcut obiectul unei cercetări ample și în România, unde s-a remarcat profesorul Mihaela Frunză care a studiat acest domeniu, aducând în atenție conceptul de *expertiză etică* și modul în care filosofii pot dezvolta aceste abilități de aplicare a eticii, arătând faptul că aceștia sunt cei mai recomandați a deveni experți etici, datorită competențelor și abilităților dobândite în pregătirea lor inițială și care „pot pune în mai mare măsură în mișcare competențe profesionale transversale pentru a ajunge să ofere o expertiză etică și eficientă”¹¹.

Pentru specialiștii care provin din alte domenii, diferite de filosofie, aflăm din aceeași sursă că aceștia au o nevoie majoră și de o pregătire profesională „în domeniul eticii și al filosofiei morale”¹², fapt ce evidențiază caracterul interdisciplinar la care filosofia este deschisă, etica aplicată fiind o componentă a acesteia, și care face astfel pasul spre formarea unor specialiști în domenii noi, aplicate.

În acest sens remarcăm și inițiativa demarată în anul 2016, la Timișoara, unde un grup de filosofi au înființat o asociație dedicată noilor specialiști, denumită generic: *Asociația profesională a consilierilor filosofici și de etică*, care acționează

⁹ P. Catorini, *Bioetica clinica e consulenza filosofica*, Milano, Apogeo, 2008, p. 13.

¹⁰ V. Hațegan, *Consilierea filosofică: de la practică la profesie*, București, Ars Docendi, 2018.

¹¹ M. Frunză, *Expertiză etică și acțiune socială*, București, Tritonic Academic Books, 2011, p. 33.

¹² *Ibidem*, p. 34.

pentru recunoașterea și reglementarea în România a acestor noi ocupații, care se pot sprijini și completa reciproc, subliniind totodată și un profund caracter interdisciplinar al acestor practici.

În locul unor concluzii asupra rolului identității în practica filosofică, propunem spre reflecție o întrebare pusă cu ani în urmă de filosoful Constantin Noica, care, la finalul lucrării *Povestiri despre om*, se întreba aproape retoric: „Ce este omul, ca să gândești la el?”, întrebare la care Noica are și un răspuns, arătând că „Omul însă este ființă căutătoare de concept. [...] Omul vrea să știe ce este, dar în așa fel încât adevărul să fie una cu conștiința de sine”¹³, remarcând astfel „ideea unei identități” care apare și unde „gândirea întâlnește pe *eu sunt eu*”¹⁴.

LEGĂTURI ALE CONSILIERII FILOSOFICE CU ALTE DOMENII

O primă abordare a legăturilor interdisciplinare de consiliere filosofică ca o formă mai recentă de practică filosofică a fost făcută în subcapitolul anterior, în care am arătat rolul identitar exprimat în legătură cu unele discipline dedicate sănătății, cu referire la medicină și bioetică. Aceasta din urmă devenind o formă de etică aplicată, care poate fi inclusă și în pregătirea unui consilier filosofic, deoarece etica face parte din filosofie sau poate fi dezvoltată distinct ca o specializare specifică acordată consilierilor medicali sau a celor care activează în domeniul științelor vieții.

Prezentăm schematic în figura următoare unele legături interdisciplinare identificate într-o cercetare anterioară¹⁵, ca fiind prezente între consilierea filosofică și diferitele domenii, și pe care le regrupăm acum în trei categorii, în baza unor caracteristici comune, care ne conduc spre o asemănare cu relația dintre corp, minte și suflet, prin domeniul lor de acțiune.

Consilierea filosofică este capabilă să interfereze cu aceste domenii de activitate, prin mijloace specifice filosofiei, aceasta fiind pusă în practică cu ajutorul unor instrumente și metode specifice, adaptate fiecăruia dintre domeniile cu care interacționează.

Conexiuni interdisciplinare ale consilierii filosofice:		
Psihologia	Educația	Spiritualitatea
Psihiatria	Dezvoltarea personală	Teologia
Medicina	Consilierea etică	Religia
Bioetica	Economia și mediul de afaceri	
Științele vieții		

Figura 1. Legături interdisciplinare ale consilierii filosofice.

¹³ C. Noica, *Povestiri despre om*, București, Humanitas, 2013, pp. 293–295.

¹⁴ *Ibidem*, p. 296.

¹⁵ V. Hațegan, *op. cit.*

Observăm în această reprezentare a legăturilor interdisciplinare ale consilierii filosofice o grupare a acestora în trei mari domenii de interes, ce pot fi similare cu alte concepte din studiul filosofiei, amintite anterior. Prima coloană este reprezentată de medicină și științele derivate din acesta, dar și alte științe ale vieții, care se ocupă în principal de sănătatea corpului și minții umane, și care pot prelua concepte, idei, instrumente sau chiar metode din filosofie. A doua coloană este exprimată prin diverse forme de formare și educare a persoanei, prin consilierea etică derivată din principiile morale ale filosofiei, dar și alte elemente practice derivate din filosofie, care pot influența sau acționa în domeniul dezvoltării personale.

Tot aici am inclus și domeniul material, manifestat prin mediul de afaceri sau economia în ansamblul ei, domenii care manifestă tot mai mult tendințe de a colabora cu specialiști, ce pot proveni și din practica filosofică. În același mod în care mediul de afaceri are nevoie de aplicații ale consilierii filosofice, și în sens invers se manifestă un interes real al practicienilor de a învăța moduri de organizare profesională, reguli de promovare și de marketing, necesare prezentării serviciilor oferite. Conexiunile devin tot mai ample pe măsură ce practica filosofică își găsește loc și în cadrul organizațiilor, companiilor sau instituțiilor, prin consilierea oferită pentru definirea misiunii organizației, elaborarea normelor de etică sau alte aplicații ce pot fi utile echipei de conducere a fiecărei entități din economie.

Ultima coloană arată legăturile practicilor filosofice cu domeniul spiritual, reprezentat de teologie sau religie chiar, care dobândesc un rol activ în dezvoltarea spirituală a persoanei și care pot acționa acum în consens, trecând peste unele abordări manifestate în istorie.

CONEXIUNI CU DOMENII DEDICATE VIEȚII

O confirmare a legăturilor interdisciplinare ale consilierii filosofice cu psihoterapia, ca formă aplicată a psihologiei, a fost remarcată mai recent de practicieni din Argentina, ne referim la Roxana Kreimer și Gerardo Primero, care publică în ultimul volum al practicienilor, editat de Lydia Amir, o lucrare despre viitorul consilierii filosofice, în care se întreabă dacă aceasta are tendința de a deveni pseudo-știință sau va rămâne un domeniu interdisciplinar? Acești practicieni prezintă care sunt acele concepții greșite: exprimate față de psihoterapie și noua practică filosofică sau despre științe și cunoașterea empirică, dar și implicațiile unei așa-numite intruziuni profesionale între cele două domenii.

Concluzia acestora este că atât filosofii, împreună cu consilierii filosofici, cât și psihologii sau psihoterapeuții au doar de câștigat dacă mențin și dezvoltă un dialog reciproc și permanent, subliniind astfel faptul că „Psihologia poate contribui la testarea sistematică a afirmațiilor empirice care sunt relevante pentru practicile

filosofice. Filosofia poate contribui la analiza critică a conceptelor, ipotezelor și argumentelor relevante pentru practicile psihologice”¹⁶.

Interferența practicii filosofice cu psihologia sau psihiatria a creat multe controverse între practicieni, în ambele sensuri, ajungând până la acuze din partea psihoterapeuților, de preluarea neautorizată a unor instrumente de lucru sau chiar de practicarea fără drept a unei profesii, care ar fi fost însușită astfel de filosofi. În fapt, psihologia și psihiatria sunt domenii noi, comparativ cu filosofia, ele având unele origini în acest domeniu, dar prin modul în care au fost organizate s-au identificat ca profesii distincte, fapt ce a dus și la astfel de interpretări, reflectate prin asumarea unor instrumente ca fiind proprii, renunțând la a mai preciza sursa lor, ca fiind din filosofie.

La toată această stare de lucruri a contribuit și inacțiunea filosofilor, care secole de-a rândul s-au concentrat doar asupra filosofiei academice, dezvoltând și abstractizând concepte și generând idei teoretice despre lume și viață, dar abandonând astfel practicile filosofice existente în Antichitate. Trebuie să spunem că la această atitudine de marginalizare a filosofiei a contribuit totodată și teologia care, mai ales în perioada Evului Mediu, a preluat o parte din atributele filosofilor; ea fiind urmată mai târziu de regimurile totalitare sau comuniste care au avut o atitudine ostilă față de filosofie, considerată a fi dușman al ideilor promovate de acestea.

O abordare cu totul diferită se regăsește în noua practică filosofică, în care consilierul filosofic privește pe interlocutorul său ca pe un client, acesta fiind o persoană cu o anumită situație de viață pe care vrea să o clarifice cu ajutorul filosofiei, fapt pentru care practicantul își va folosi cunoștințele sale de filosofie, dar și abilitățile dobândite în formarea sa ca specialist în consilierea filosofică, pentru clarificarea problemei sau a dilemei supuse analizei, de a ajuta clientul să învețe la propriu să facă filosofie, fapt ce îl poate conduce la găsirea unei soluții, luarea unei decizii sau identificarea unei viziuni proprii despre lume și viață. Comparativ cu această abordare, în domeniul psihologiei, participantul la proces este privit de către psihoterapeut ca fiind un pacient, unde specialistul observă și identifică preliminar orice eventuală patologie manifestată de subiectul său, în vederea stabilirii modalității terapeutice ce va fi aplicată persoanei; iar în domeniul psihiatric, subiectul este privit ca fiind deja un om bolnav, care are nevoie de tratament specializat, specific acestui domeniu medical¹⁷.

Pentru a nu interfera cu acțiunile altor terapii sau domenii, este important ca un consilier filosofic, în interviul său preliminar desfășurat cu clientul său, să poată identifica patologii specifice altor domenii de activitate, situație în care va declina acțiunea sa în favoarea specialiștilor din domeniile respective. Este important să precizăm că practica filosofiei sub această formă este considerată o activitate specială

¹⁶ R. Kreimer, G. Primero, „The future of philosophical counseling: pseudoscience or interdisciplinary field?”, in *New Frontiers in Philosophical Practice*, Newcastle, UK, Cambridge Scholars, 2017, p. 159.

¹⁷ V. Hațegan, *op. cit.* p. 139.

de consiliere care nu are efecte adverse, motiv pentru care putem afirma că procesul de consiliere filosofică nu are contraindicații asupra persoanei și nici nu se suprapune cu alte terapii.

Această poziție este prezentată public tot mai des de către practicienii în filosofie sau de asociațiile acestora, una fiind *The American Philosophical Practitioners Association – APPA* [Asociația americană a filosofilor practicieni], condusă de profesorul de filosofie Lou Marinoff, care a introdus această idee în cursurile sale de formare organizate periodic de asociație și care sunt urmate de tot mai mulți practicieni din diferite țări ale lumii, unde după absolvirea instruirii se pot promova ca practicieni ai asociației amintite, având calitatea de specialiști recunoscuți pe plan internațional, arătând astfel că respectă un cod de etică și de conduită profesională emis de asociația americană¹⁸.

Dacă ne referim la legăturile interdisciplinare cu unele sectoare ale medicinei, acestea plasează consilierea filosofică într-o zonă considerată a fi deschisă, ca un „pământ al nimănui”¹⁹, conexiuni ce pot umple locul rămas gol, și aici ne referim îndeosebi la bioetică. La vastul domeniu al sănătății, am adăugat în prezentarea din figura nr.1 și științele vieții, care aduc noi oportunități de aplicare a filosofiei, prin implicarea în noul concept al responsabilității sociale, în care etica și morala sunt elemente de interes major. Procesul definit a fi responsabilitate socială este aplicat în cadrul organizațiilor sau companiilor, ca urmare a faptului că acestea devin mai responsabile din punct de vedere social și care pot acum apela și la specialiști instruiți în filosofia aplicată sau în consilierea etică, pentru definirea unor politici proprii față de mediu și societate, dar și a normelor de etică și deontologie specifice activității lor, aplicând o politică de dezvoltare în concordanță cu mediul în care activează.

Observăm că raportarea omului la natură și la biosul planetar devine o preocupare a mai multor specialiști, de la cei implicați în studierea științelor naturii până la actualii practicieni în filosofie, care pot acționa activ și în acest domeniu nou, care era până nu demult dedicat exclusiv științele vieții. Printre practicienii ai filosofiei se remarcă și Barbara Norman, care introduce termenul de „*ecological philosophical counseling*” [consilierea filosofică ecologică] pentru a „ajuta consilierii să examineze și să-și reformeze modul de a fi în lume”²⁰. Norman se referă la „relația ecologică”, subliniind că „aceste relații se bazează pe un angajament grijuliu față de mediu care include nu numai ecosistemul biologic, ci mai important, societățile umane”²¹, utilizând în acest proces și instrumente de consiliere filosofică, cum ar fi: reinterpretarea și redescoperirea.

Influența pe care o poate manifesta filosofia aplicată asupra căutării sensului și autenticității persoanei se remarcă și prin corelarea care trebuie făcută între viața

¹⁸ www.appa.edu

¹⁹ S. Shuster, *La pratica filosofica*, Milano, Apogeo, 2006, p. 25.

²⁰ B. Norman, „Philosophical counseling: the art of ecological relationship and interpretation”, in *Essays on philosophical counseling*, Lanham, University Press of America, 1995, p. 50.

²¹ *Ibidem*, p. 53.

persoanei și comunitatea din care face parte, fapt subliniat și de profesorul de filosofie Sandu Frunză, care afirmă că: „Prin urmare, redescoperirea de sine a omului prin intermediul unei filosofii aplicate are menirea de a reface legăturile sale cu propria viață interioară, cu alteritatea, cu comunitatea și cu ceea ce generic cuprindem sub denumirea de mediu înconjurător”²², acesta declarându-se un susținător al practicii filosofice, ce poate fi „aplicată situațiilor individuale”²³, autorul remarcând și alte legături apărute între filosofie și gândirea pozitivă, ca și experiențe ale gândirii personale.

CONEXIUNI CU DOMENIUL FORMĂRII ȘI AL DEZVOLTĂRII PERSONALE

O primă confruntare interdisciplinară pe acest domeniu a fost remarcată de filosoful italian Augusto Cavadi în lucrarea *Filosofia di strada*, care prezintă unele diferențe și afinități manifestate de consilierea filosofică și didactica predării filosofiei, rezultată din poziționarea diferită a fiecărui practician, între filosoful specializat în consiliere și filosoful dedicat învățării filosofiei, ca o practică didactică specifică sistemului de învățământ.

O trăsătură comună a acestor conexiuni este dată de faptul că ambii practicieni sunt orientați spre a învăța filosofia cu non-filosofi, dar unde consilierul are nevoie de un anumit talent pentru a traduce în consilierea sa filosofică, limbajul filosofic utilizat de client²⁴. Diferența majoră este dată de faptul că un profesor de filosofie este obligat să urmeze o anumită tematică și metodică în procesul didactic, în timp ce consilierul filosofic nu are aceste restricții, el putând opera liber cu orice concept sau temă din filosofie, dacă aceasta poate fi utilă cazului pe care îl consiliază. Ambele domenii sunt dedicate învățării filosofiei, fie sub forma unui program didactic, fie a unei sesiuni de consiliere filosofică, unde participanților li se pot recomanda la final unele lucrări filosofice, în concordanță cu tematica sau cazul analizat, proces ce a fost denumit ulterior de renumiți practicieni²⁵ în consilierea filosofică ca fiind „biblioterapie”²⁶.

Competențele sunt diferite pentru ambele domenii, în sensul că în domeniul didactic, transferul informației îi revine unui licențiat în filosofie, pe când în consiliere pot accede și alți specialiști, care pot dobândi competențe și abilități specifice consilierii filosofice, iar transferul de informație dinspre filosofie spre persoană se face în afara catedrei (*ex cathedra*), prin procesul de consiliere la care acesta participă.

²² S. Frunză, *Ești o ființă autentică*, București, Eikon, 2018, p. 80.

²³ *Ibidem*, p. 129.

²⁴ A. Cavadi, *Filosofia di strada*, Trapani, Di Girolamo 2010, p. 186.

²⁵ L. Marinoff, *Philosophical practice*, New York, Academic Press, 2002, p. 93.

²⁶ M. Sautet, *Un café pour Socrate: comment la philosophie peut nous aider a comprendre le monde d'aujourd'hui*, Paris, R. Laffont 1995, p. 65.

Dacă ne referim la deosebirea esențială privind formarea în consilierea filosofică sau la didactica filosofiei, care se bazează pe programe educaționale și de formare aprobate și certificate la nivel academic, fiind prezentate în România preponderent în format universitar și finalizate cu dobândirea unor competențe specifice și obținerea unei diplome recunoscute de stat; pe când la programele motivaționale sau de dezvoltare personală nu întâlnim aceste caracteristici de recunoaștere academică, acestea fiind prezentate public doar ca programe ce se desfășoară sub licența emisă de autor, care pot face și obiectul unei certificări internaționale în domeniul respectiv; care pot fi incluse în sistemul național de educație continuă a adulților sau care pot face parte din alte programe complexe de dezvoltare personală.

Profesorul Duplass, citat anterior, are o altă perspectivă asupra scopului studiilor sociale, prezentând ideea unei educații sociale în care profesorii pot acționa ca și consilieri filosofici în pregătirea elevilor pentru o angajare civică activă, subliniind astfel rolul pe care îl pot avea studiile sociale în realizarea acestui proces. El descrie conceptul de consiliere filosofică aplicată clasei, definind caracteristicile și modalitățile prin care profesorul poate deveni „*The Classroom Philosophical Counselor*”²⁷ [consilier filosofic al clasei].

O altă conexiune a practicii filosofice poate avea loc și în domeniul consilierii formative, unde filosofia aduce acele instrumente specifice formării consilierului filosofic, cu efecte asupra dezvoltării personale sau în creșterea gradului de motivare a acesteia, raportată fiind la diverse valori morale și etice, specifice domeniului dezvoltării persoanei. Ne referim în special la unele programe motivaționale ce pot prelua cu succes unele proceduri specifice practicilor filosofice, cum ar fi: reflecția filosofică și meditația filosofică activă²⁸, pe care le-am evidențiat într-o cercetare anterioară.

Pornind de la experiențe personale în domeniul programelor motivaționale, s-au conturat unele idei rezultate chiar din interacțiunea cu participanții, care inițial manifestau atitudini specifice unei gândiri negative și care participau la program pentru a învăța cum să facă schimbări majore în viața lor.

Conceptul programelor motivaționale la care facem referire aparține domeniului motivațional al gândirii pozitive, cu scopul declarat de a ajuta persoana să se concentreze asupra unui scop, evitând astfel focalizarea pe evenimente sau stări negative, stări pe care subiectul vrea să le evite, dar involuntar acesta se concentrează asupra lor, prin atitudinea negativă pe care o are față de situația sa de viață. Soluția dată de aceste programe derivă din învățarea unui mod de gândire, care se bazează pe inducerea unei stări de relaxare, care va permite minții să creeze noi programe de viață, să stabilească noi obiective, definite uzual ca fiind țeluri sau definite metaforic „vise”²⁹. Referitor la relația aproape inexistentă dintre filosofi, ca profesioniști consacrați ai filosofiei, și programele de dezvoltare personală, acest fapt a fost

²⁷ J.A. Duplass, *op. cit.*, pp. 176–199.

²⁸ V. Hațegan, *op. cit.* p. 232.

²⁹ V. Hațegan, *Împlinește-ți visele*, Timișoara, ESP System, 2013.

remarcat de profesorul Sandu Frunză, care arată importanța pe care o pot avea filosofil practicieni prin participarea lor la diverse programe de consultanță: „de la consilierea existențială și consilierea etică până la consilierea privind construcția de imagine bazată pe valori”³⁰. Pornind de la teza că textele filosofice pot fi izvoare de înțelepciune, cu un puternic impact motivațional, Sandu Frunză vorbește chiar de „frumusețea filosofiei dezvoltării personale”³¹, prin care o persoană vrea și caută să își schimbe modul de gândire asupra vieții sale; și adaugăm noi, acum o poate face cu ajutorul consilierii filosofice, care a preluat elemente din dezvoltarea personală, specifice unei gândiri pozitive.

În loc de concluzie, redăm un citat pe care îl considerăm a fi relevant acestei abordări, privind rolul pe care îl poate avea această orientare a filosofiei și spre domeniul dezvoltării personale, așa cum este definită de autorul citat anterior, care afirmă: „Astfel, gândirea, cunoașterea, comunicarea și trăirea sunt elemente esențiale ale filosofiei dezvoltării personale”³². Un pas important a fost făcut în România, odată cu înființarea la Timișoara a unui curs master de formare în consilierea filosofică, denumit generic: *Philosophical counselling and consultancy* [Consiliere și consultanță filosofică] care începând cu anul 2017 a avut primii absolvenți calificați pentru această nouă ocupație, programul adresându-se nu doar filosofilor cu o licență în filosofie, ci și altor specialiști, care pot deprinde abilități și competențe specifice consilierii filosofice. Remarcăm în programul master prezentat și existența unei discipline dedicată domeniului dezvoltării personale, aceasta fiind prezentată de profesorul Laurențiu Staicu, care a inițiat în urmă cu câțiva ani la București, primul cabinet de practică filosofică, pornind de la modelul german al consilierii filosofice.

UNELE CONEXIUNI SPIRITUALE CU PRACTICA FILOSOFICĂ

Pentru evidențierea unor conexiuni ale practicilor filosofice cu teologia, avem în vedere *Meditațiile* lui Descartes, în care filosoful francez propunea cititorilor săi să reflecteze asupra fiecărei meditații, ca o practică filosofică, pentru a obține un anumit efect terapeutic³³.

Din același studiu introductiv asupra operei lui Descartes aflăm și faptul că filosoful a trimis o scrisoare teologilor de la Universitatea Sorbona din Paris în care îi anunța despre meditațiile sale, pe care le considera a fi o filosofie care venea în sprijinul teologiei. În textele fundamentale ale lui René Descartes regăsim o serie de 12 reguli definite de filosof a fi „pentru îndrumarea spiritului”³⁴, fapt ce plasează

³⁰ S. Frunză, *op. cit.*, p. 53.

³¹ *Ibidem*, p. 127.

³² *Ibidem*, p. 156.

³³ T. Sorell, *Descartes: A very short introduction*, Oxford, University Press, 1987, p. 53.

³⁴ R. Descartes, *Texte fundamentale*, Prahova, Antet Press, 2008, pp. 5–19.

filosofia acestuia alături de îndrumătorii practicienilor și consilierilor filosofici contemporani.

Despre legătura omului cu divinitatea scrie mult mai târziu și filosoful Constantin Noica, precizând că „omul știe de Dumnezeu. Istoria începe [...] cu gândul divinității³⁵, exprimare care accentuează încă odată spiritul religios, dar și relația specială a persoanei cu divinitatea, manifestată de-a lungul întregii istorii a umanității. Teologia, ca domeniu distinct, se poate implica activ în procesul de consiliere adresat persoanei, sub diverse forme sau denumiri, cum ar fi: consilierea teologică și religioasă, consilierea spirituală sau pastorală, oricare din aceste forme sunt efectuate de obicei de către personalul unui cult religios, ca o activitate complementară practicării unei religii, care oferă și aceste forme de consiliere celor care participă la diverse activități religioase, obținând clarificări de natură spirituală sau răspunsuri la dileme rezultate din practicarea religiei respective. În același domeniu al consilierii persoanei pot fi incluse și sfaturile acordate de pastori sau duhovnici, care se prezintă enoriașilor lor nu doar cu programe religioase, ci și prin alte forme de consiliere efectuate la cererea persoanei. De obicei în aceste forme de consiliere, subiectele abordate sunt de multe ori de natură existențială, generate de raportarea persoanei la divinitate, exprimate în contextul religiei respective sau problemelor de relaționare cu familia sau cu alte persoane din afara cultului, precum și diverse dileme de viață care pot fi abordate și prin consilierea de acest tip.

În acest context aplicat al consilierii unei persoane, nu regăsim întotdeauna principiile filosofiei, locul acestora fiind luat de unele elemente specifice religiei, recurgându-se la folosirea unor concepte și instrumente teologice caracteristice, sens în care filosofia a fost considerată multă vreme a fi în contradicție cu dogmele religioase.

Exemplificăm pe filosoful german Friedrich Nietzsche, care se referea la filosofia viitorului ca fiind „aceia care încearcă”, denumindu-i apoi ca fiind acele „spirite libere” care se folosesc de religie în scop educativ, dar manifestă o „incapacitate de a înțelege biserica”³⁶. Observăm din această remarcă a filosofului german că și în sens invers, dacă privim din perspectiva filosofilor, apare o anume evitare a domeniului religios, generat de modul în care a fost înțeles acest domeniu, privit din punctul de vedere al filosofiei.

Printre cei care au remarcat o legătură interdisciplinară a teologiei cu filosofia pusă în practică, se află și filosoful american John Caputo, care în studiul său pe această tematică arată că se încalcă deseori linia de demarcație între practicienii din ambele tabere, acesta afirmând că există în prezent „filosofi religioși și teologi filosofi”³⁷ și care uneori pot intra în conflict, ca o bătălie a îngerilor și a demonilor,

³⁵ C. Noica, *op. cit.*, p. 274.

³⁶ F. Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău. Preludiu la o filosofie a viitorului*, Prahova, Antet Press, 2010, pp. 44–73.

³⁷ J. Caputo, *Philosophy and Theology*, Nashville, Abingdon Press, 2006, p. 6.

deoarece „teologii vor crede că filosofii sunt plini de ei înșiși, mândri și zadarnici, în timp ce filosofii cred că teologii sunt doar un pic cam ciudați și sunt încurcați de gânduri”³⁸. Același filosof american se referă în lucrarea sa la domeniul studiat al teologiei, asemănându-l cu atributele unei „regine” care prin simpla sa prezență emană o anumită autoritate și asupra altor domenii, pe când alte științe au nevoie de a demonstra orice concept.

Neri Pollastri, practicant filosofic din Italia, arată faptul că practica consilierii filosofice nu poate avea rolul unui ghid spiritual³⁹, deși aceasta poate utiliza atribute și modalități de lucru specifice domeniului spiritualității umane. Aici putem încadra pe practicienii preocupați de domeniul filosofiei existențiale, care contribuie la evoluția spirituală, atât a persoanei, cât și a practicantului filosof, prin faptul că fiecare participă activ la procesul de consiliere filosofică. La acest aspect face referire și italianul Augusto Cavadi, care observă faptul că un consilier spiritual nu are nevoie de vreo justificare sau de a demonstra validitatea unei credințe, și care folosește elemente derivate din acea credință, ca fiind sfaturi proprii în consilierea acordată unei persoane, pe când un filosof va utiliza în practica sa elemente din tezaurul universal al filosofiei, însă fără a le acorda o autoritate absolută, acestea fiind interpretate de fiecare subiect, prin modul specific de consiliere derulat, în care persoana învață să filosofeze și să-și definească viziunea sa despre lume și viață⁴⁰.

O altă preocupare comună a practicienilor în filosofie și a celor care practică consilierea pastorală se regăsește în domeniul consilierii persoanelor cu tendințe suicidale, unde fiecare practicant utilizează argumente proprii și instrumente specifice fiecărei practici, în scopul comun al salvării persoanei.

Ca argumente proprii folosite în procesul de consiliere, filosofia va apela la tradiția sa de a dezbate probleme legate de viață și moarte, unde consilierul filosofic va încuraja subiectul la o reflecție profundă, dar și la o analiză critică asupra problemelor care îi generează tendințele suicidale sau atitudini negative față de viață. În aceeași sens, consilierul pastoral va apela la tradiția milenară a bisericii, care condamnă suicidul și îl asociază cu păcatul, adăugând aceste argumente consilierii sale, pentru a ajuta persoana să depășească situația limită în care se află⁴¹.

O remarcă pe acest domeniu interdisciplinar o găsim la profesorul Sandu Frunză care identifică unele valori ale spiritualității promovate de creștinism și regăsite sub diverse forme în unele programe de dezvoltare personală destinate persoanei⁴², dar și marginalizarea la care a fost supusă aceasta, provocată fiind de religie, dar și de alte domenii ale științei, care au avut filosofia ca bază în evoluția lor.

³⁸ *Ibidem*, p. 7.

³⁹ N. Pollastri, *Il pensiero e la vita*, Milano, Apogeo, 2004, p. 211.

⁴⁰ A. Cavadi, *op. cit.*, p. 214.

⁴¹ W. Gerbers, „Philosophical practice, pastoral work, and suicide survivors”, in *Essays on philosophical counseling*, Lanham, University Press of America, 1995, pp. 153–158.

⁴² S. Frunză, *op. cit.*, p. 36.

CONCLUZII

Putem observa la final că filosofia, de-a lungul istoriei, a fost permanent catalogată a avea un profund caracter academic, orice tendință de practică fiind blamată fie din interior de către filosofi, fie din exterior, de alte domenii de activitate, care și-au asumat și însușit instrumentele acesteia ca fiind proprii, omițând a face referire la sursa lor, filosofia. Practica filosofică prin noua sa formă, consilierea filosofică, poate folosi în procedurile de lucru și elemente specifice domeniului educațional și al formării persoanei, într-un proces de învățare derulat cu persoana care participă la consiliere și care își dorește să învețe să filosofeze sau măcar să înțeleagă un text filosofic, considerat de filosoful practician a fi reprezentativ situației consiliate. Legăturile interdisciplinare prezentate susțin necesitatea revigorării rolului filosofiei, aplicată fiind în mai multe domenii care pot influența dezvoltarea persoanei, pornind de la o consiliere filosofică la nivel individual, continuând cu dezvoltarea profesională a persoanei, dar având în vedere și interacțiunea sa la nivel comunitar.

Toate aceste abordări duc la modificarea modului de gândire a persoanei, cu efecte pozitive în evoluția sa. Provocarea devine tot mai mare pentru consilierea filosofică, recunoscută în multe țări ca fiind o ocupație distinctă de cea a filosofului, care intră pe o piață a serviciilor foarte concurențială, dominată de diverse alte programe conexe, specializate în formarea sau dezvoltarea persoanei, și care utilizează deseori și unele instrumente preluate din filosofie sub diverse forme, dar fără a recunoaște aceasta în mod expres.

Cu toate aceste obstacole, considerăm că noua practică filosofică are drumul său, pornind de la tradiția milenară a filosofiei în sine, acum fiind chemată din nou să participe activ la aplicarea ei, ca o modalitate de gândire și înțelegere a vieții. Includerea în programul master de formare a consilierului filosofic a unei discipline distincte care prezintă cursanților și tehnici de dezvoltare personală exprimă o recunoaștere a legăturilor interdisciplinare ale consilierii filosofice cu acest domeniu al dezvoltării personale, confirmând încă o dată atât necesitatea, cât și importanța acestuia, ca element util în formarea abilităților și competențelor viitorului practician specializat în practica consilierii filosofice.

Consilierea filosofică devine astfel o modalitate prin care filosofia se poate adresa persoanei, iar noua practică filosofică care își face apariția va completa, prin instrumentele sale de lucru, o zonă care inițial a fost acoperită doar de alte domenii cu legături în consilierea persoanei, însușite sau asumate în defavoarea acesteia, dar care au produs și o anumită marginalizare a filosofiei ca posibilă practică, sprijinind indirect tendința de menținere a sa doar la un nivel academic. Filosofia, prin aplicațiile sale practice menționate în lucrare și în baza unor legături sau conexiuni interdisciplinare cu alte domenii, de la bioetică și științele vieții, la spiritualitate sau educație și formare personală, așa cum au fost indicate ele în figura nr. 1, poate avea un rol activ în evoluția și dezvoltarea persoanei, revenind astfel printre oameni din nivelul academic unde a fost plasată mulți ani, acum cu ajutorul unei noi profesii care se conturează, consilierul filosofic.

În vederea realizării recunoașterii consilierii filosofice ca ocupație distinctă, credem că este necesară dezvoltarea unor cursuri de formare și de pregătire inițială a viitorilor specialiști, în baza unor programe bine definite și prezentate în limba română, ca element esențial al procesului de reglementare a noii profesii, care se conturează acum și în România.

O formă preliminară a lucrării a fost prezentată în limba engleză cu titlul: *The role of philosophical counseling to identity definition and his interdisciplinary connections to theology*, în cadrul Conferinței internaționale: The 4th International Scientific Conference Religion, Knowledge, Society „Identity & Alterity. Religion in Global Society” organizată de Universitatea Ovidius din Constanța, 18–19 iunie 2018.

BIBLIOGRAFIE

- Achenbach, G., *La consulenza filosofica*, Milano, Feltrinelli, 2009.
- Caputo, J.D., *Philosophy and Theology*, Nashville, Abingdon Press, 2006.
- Cattorini, P., *Bioetica clinica e consulenza filosofica*, Milano, Apogeo, 2008.
- Cavadi, A., *Filosofia di strada*, Trapani, Di Girolamo, 2010.
- Clitan, G., *Didactica filosofiei*, Timișoara, Eurobit, 2010.
- Descartes, R., *Texte fundamentale*, Prahova, Antet Press, 2008.
- Duplass, J.A., *The Idea of a Social Studies Education*, New York, Routledge, 2018.
- Dragomir, A., *Meditații despre epoca modernă*, București, Humanitas, 2010.
- Frunză, M., *Expertiză etică și acțiune socială*, București, Tritonic Academic Books, 2011.
- Frunză, S., *Ești o ființă autentică*, București, Eikon, 2018.
- Gerbers, W.A.J.F. „Philosophical practice, pastoral work, and suicide survivors”, in *Essays on philosophical counseling*, Lahav, R. (Ed.), Lanham, University Press of America, 1995.
- Hategan, V., *Împlinește-ți visele*, Timișoara, ESP System, 2013.
- Hategan, V., *Consilierea filosofică: de la practică la profesie*, București, Ars Docendi, 2018.
- Kant, I., *Logica generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1995.
- Kreimer, R., Primero, G., „The future of philosophical counseling: pseudoscience or interdisciplinary field?”, in *New Frontiers in Philosophical Practice*, Amir, L. (Ed.), Newcastle, Cambridge Scholars, 2017.
- Marinoff, L., *Philosophical practice*, New York, Academic Press, 2002.
- Nietzsche, F., *Dincolo de bine și de rău. Preludiu la o filosofie a viitorului*, Prahova, Antet Press, 2010.
- Noica, C., *Povestiri despre om*, București, Humanitas, 2013.
- Norman, B., „Philosophical counseling: the art of ecological relationship and interpretation”, in *Essays on philosophical counseling*, Lahav, R. (Ed.), Lanham, University Press, 1995.
- Pollastri, N., *Il pensiero e la vita*, Milano, Apogeo, 2004.
- Sautet, M., *Un café pour Socrate: comment la philosophie peut nous aider a comprendre le monde d'aujourd'hui*, Paris, R. Laffont, 1995.
- Schuster, S.C., *La pratica filosofica*, Milano, Apogeo, 2006.
- Sorell, T., *Descartes: A very short introduction*, Oxford, University Press, 1987.
- Tulsa J. „Identity – A Dialogue Problematising Who We Are. Theory and Practical Tips on how to Philosophize in Groups”, in *The Socratic Handbook*, Weiss M.N. (Ed.), Berlin, Lit, 2015.